

Odborný článek

Soulož mezi příbuznými – (de)kriminlizovat?

David Hanzl

Autor je studentem 4. ročníku Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Zajímá se o trestní právo. Ve volném čase se věnuje úvahám nad změnou současného vyučování na středních školách a občasně i „hostuje“ na chrudimském gymnáziu při výuce práva a právu blízkým tématům. V rámci soutěže Iurim Scriptum Competition 2017 se tento článek umístil na 3. místě.

Abstrakt

Soulož mezi příbuznými představuje sexuální trestný čin. Cílem práce bylo analyzovat tento trestní čin a odpovědět na otázku, zda je nutná jeho kriminalizace. Soulož mezi příbuznými stojí v zásadě na dvou pilířích – morální zákaz a ochrana genetického fondu. Tyto si však částečně protiřečí. To, jak je skutková podstata tohoto trestného činu v současnosti formulována, naznačuje převahu ochrany genetického fondu nad morálním zákazem. Negativním důsledkům soulože mezi příbuznými lze však efektivně čelit. Pro dekriminlizaci hovoří i další důvody.

Abstract

Intercourse between relatives represents a sexual crime in the Czech Republic. The aim of this paper is to analyse the crime and answer a question, whether its criminalization is necessary. Intercourse between relatives is basically based on two arguments – morality and protection of the genetic fund. But these grounds are partly contradictory. The way the provision in the Czech Criminal Code is formulated suggests prevalence of protection of the genetic fund over moral ban. Negative consequences of intercourse between relatives may be faced effectively, though. And there are also other grounds for decriminalization...

Tabu. Společenské tabu. Morálně nepřijatelné. Tyto a další obdobné reakce mnoha lidem vyvstanou na mysl, pokud dojde na otázku soulože mezi příbuznými. Těmto reakcím se nedivím. Incest¹ je skutečně společenský problém. Je to však problém právní? A je vhodné jej kriminalizovat? Na tyto otázky jsem se zaměřil v následujícím textu.

1. Soulož mezi příbuznými de lege lata

V současném trestním zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., dále také „TZ“) je soulož mezi příbuznými trestným činem. Konkrétně ji nalezneme v hlavě III – trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, v § 188, který zní: *„Kdo vykoná soulož s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.“*

Soulož mezi příbuznými je dle § 14 TZ přečinem. Objektem trestného činu soulože mezi příbuznými je morální zásada nedovolující pohlavní styky mezi nejbližšími příbuznými. Tato zásada je založena na zkušenosti, že potomstvo z blízkého příbuzenství bývá ohroženo degenerací. Objektivní stránka spočívá ve vykonání soulože s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem.²

Trestného činu soulože mezi příbuznými se mohou dopustit pouze fyzické osoby, které jsou vůči sobě ve vztahu příbuznosti v pokolení přímém nebo ve vztahu sourozeneckém. Jedná se o úmyslný trestný čin.³

Zákonodárce se v důvodové zprávě k trestnímu zákoníku⁴ u § 188 nijak nevyjádřil k důvodům kriminalizace soulože mezi příbuznými. Pouze konstatoval, že se úprava incestního jednání přebírá z dřívějšího trestního zákona⁵ a zvyšuje se horní hranice trestní sazby ze dvou let na tři léta. Blíže se však vyjádřil v úvodu k hlavě III. Uvádí, že soulož mezi příbuznými chrání nejen lidskou důstojnost, ale také svobodu rozhodování v pohlavních vztazích, dále nerušený mravní a tělesný vývoj dětí, který by mohl být narušen předčasnými pohlavními styky nebo jiným nevhodným jednáním, a konečně uvádí existenci morální zásady nedovolující soulož mezi nejbližšími příbuznými.⁶

2. Rozbor východisek trestnosti incestu

2.1. Východisko mravní

Jak jsem již nastínil výše, jedním z nosných pilířů trestnosti incestu (a zároveň v literatuře je uváděn jako objekt) je mravní zásada nedovolující *pohlavní styk mezi nejbližšími příbuznými*. Už v samotné formulaci ustanovení a mravní zásady je patrný rozkol, neboť pohlavní styk se obsahově neshoduje s pojmem soulož. Toto lze dovodit kupř. z ustanovení § 185 TZ ohledně znásilnění.⁷ Zákonodárce rozlišil uvedené pojmy, když pohlavní styk označil jako pojem obecný, nadřazený pojmu soulož. Soulož je tak formou pohlavního styku, jeho podmnožinou. Souloží je proniknutí penisu do pochvy. Jinými formami pohlavního styku jsou např. orální sex, anální sex či jiné dráždění pohlavních orgánů.

Pakliže zásada pracuje s pojmem pohlavní styk a nikoliv pouze s pojmem soulož, lze se domnívat, že tato zásada nesměruje pouze na soulož. Zároveň však extenzita výkladu či rozsahu naráží na okruh *nejbližšího příbuzenstva*. Domnívám se, že ryze morální rozměr incestu by dovolil vypuštění restrikce

rozsahu na nejbližší příbuzenstvo a ponechal by tak pouze příbuzné (byť do určitého stupně). Tedy morálně nepřijatelný by byl i styk v „širší“ rodině, kupř. mezi strýcem a neteří, mezi bratrancem a sestřenicí a obdobně, včetně styků homosexuálních.

Zákonodárce nezodpověděl otázku, zda se § 188 TZ vztahuje i na příbuzenské vztahy vzniklé osvojením. Domnívám se, že morální zásada se k této otázce staví tak, že ano.

Problémem morální zásady je dle mého jistá elasticita společenské morálky, respektive její interpretace obsahu či rozsahu. Jednoduše řečeno, zatímco pro jednoho může být určité jednání v souladu s morálkou, v očích jiného se stejné jednání morálce přičítá a pro jiného je totéž jednání morálně neutrální. Domnívám se proto, že určité jednání nemusí být společností vždy přijímáno jako ryze morální či ryze morálně nepřijatelné, dokonce je možné, že dříve nemorální jednání se postupně stane morálně neutrálním.

V tomto lze poukázat na vývoj nahlížení na homosexualitu. Homosexualita byla v řadě zemí dekriminalizována (v České republice, respektive v tehdejší Československu v roce 1990⁸ novelou trestního zákona z 1961⁹). I dalším právním vývojem docházelo ke zrovnoprávnění homosexuálů či homosexuálních párů.¹⁰

V minulosti byla homosexualita tabu. Dnes však tomu tak není. Dnes existuje komunita LGBT, pořádají se průvody městy (např. Prague Pride) a mnoho slavných lidí se přiznává k homosexualitě (tzv. coming outy). Společnost se v otázkách sexuality liberalizuje.

2.2. Východisko genetické ochrany

Oproti mravnostnímu východisku východisko ochrany potomstva lze (a mělo by se) vykládat úžeji. Jenom ze soulože může vzejít oplození. Z jiných forem pohlavního styku nikoliv, u homosexuálních styků už vůbec ne. Vztahy vzniklé osvojením se tak restriktivním výkladem do okruhu incestu neřadí.

Paragrafové znění tak odpovídá tomuto východisku. Je možné usoudit, že „převážilo“ nad východiskem morálním. Vychází ze zkušenosti, že potomkům pocházejícím od rodičů, jež jsou si blízkými příbuznými, hrozí vyšší míra rizika výskytu genetických poruch. Tomuto nemohu odporovat, byť je vhodné dodat, že dochází „pouze“ ke zvýšení rizika, což nevylučuje narození naprosto zdravého potomka. U vzdálenějších příbuzných je toto riziko nižší. Stejně tak je riziko nižší u sourozenců s jediným společným předkem.¹¹

Nicméně soulož neznamená automatické početí. V 21. století je velmi rozšířená možnost antikoncepce, jak hormonální tak kupř. v podobě kondomu. Soulož lze tedy vykonat, aniž by došlo k početí. Páry, které jsou si vědomy rizika, které s sebou nese soulož, se zřejmě budou snažit otěhotnění předejít. Nota bene, co když je jeden či oba z pachatelů soulože mezi příbuznými neplodnými? V takovém případě nemůže dojít k oplodnění, proto ani nemůže být aplikace ochrany před rozením degenerovaného potomstva v tomto případě racionální, a na místo vstupuje výše zmíněná zásada morální. A pokud už k oplodnění dojde, lze těhotenství uměle přerušit.

Velmi striktně vzato, byť je to absurdní, by tak v souladu s genetickou ochranou mělo být trestné pouze narození „vadného“ potomka. Soulož by tak byla pokusem? Tato úvaha je více úsměvná než racionální.

2.3. Lidská důstojnost, ochrana soukromí, svoboda v sexuálních vztazích

V otázce lidské důstojnosti můžeme rozlišovat otázku důstojnosti jedince a společnosti jako celku.

Pakliže by byla chráněna celospolečenská důstojnost, lze ospravedlnit postup, kterým zákonodárce prosazuje morální hodnoty skrze trestní právo. Zajímavě v tomto směru argumentoval soudce ESLP Walsh v rozsudku *Modinos* proti Kypru¹², když ve svém disentaním stanovisku argumentoval, že právo: „...musí chránit také instituce a společenství sdílených myšlenek, politických a morálních zásad, bez nichž lidé nemohou společně žít. Společnost nemůže být lhostejná vůči morálnosti jednotlivce, stejně jako vůči jeho loajalitě; vzkvétá z obou a s oběma hyne.“¹³

Dále Walsh uvádí: „Pokud souhlasíme s tím, že stát má mít zájem na udržení morálního étosu společnosti a zabránění jeho zkažení, pak má právo přijímat zákony, které pokládá za nezbytné k dosažení těchto cílů.“¹⁴ Jak Molek propojuje oba texty: „Kdyby totiž právo zakazovalo jen činy, které někomu ubližují nebo poškozují společnost, těžko by se dala ospravedlnit kriminalizace incestu, soubojů či euthanasie.“¹⁵

Já však podotýkám, že takovéto prosazování morálních zásad skrze trestní právo je nutné pouze v případech nezbytně nutných, plně v souladu s principem *ultima ratio* trestního práva. Obdobně ESLP v rozsudku *Dudgeon* proti Severnímu Irsku v bodě 60 uvádí: „Jakkoli lidé, kteří vnímají homosexualitu jako cosi nemorálního, mohou být šokováni, pohoršeni či zneklidněni tím, že jiní v soukromí provozují homosexuální vztahy, nemůže to samo o sobě ospravedlnit aplikaci trestních sankcí, pokud jsou do těchto vztahů zapojeni pouze souhlasící dospělí.“¹⁶ Dlužno zdůraznit, že citované naráží pouze na souhlasný homosexuální styk dospělých jedinců.

Naproti tomu důstojnost jednotlivce v sexuální oblasti poskytuje ochranu jednotlivci, pokud se odchyluje od společenských představ v sexuální oblasti, kdy zveřejnění této informace by mohlo vyvolat nepříznivé následky.

Je nutno vytyčit hranici mezi soukromím jednotlivce v oblasti incestu a tím, kam až smí stát zásahout. Trefně vystihl toto pnutí, byť v oblasti homosexuálního styku, obhájce Laurance Tribe v případě *Bowers v. Hardwick*, když pronesl: „...skutečný problém není, co dělal Michael Hardwick ve své ložnici nebo s kým to tam dělal, nýbrž co má co dělat stát Georgia v jakékoliv ložnici!“¹⁷

2.4. Další informace

Ani samotné spáchání trestného činu soulože mezi příbuznými ještě neznamená, že se „plně“ využije. Je vhodné si uvědomit, že jej lze spáchat v jednočinném souběhu se závažnějšími trestnými činy, jejichž trestní sazba bude rozhodující.¹⁸ Těmito jsou především znásilnění (§ 185 TZ) a pohlavní zneužití (§ 187 TZ). Znásilnění dopadá na situace, kdy jeden donutí druhého k pohlavnímu styku (ve vztahu k incestu souloži) násilím nebo pohrůzkou násilí. Pohlavní zneužití chrání osoby mladší 15 let před souloží nebo obdobným pohlavním zneužitím.

Zvážíme-li výše uvedené, pak se trestní sazba soulože mezi příbuznými *de facto* užije na případy, kdy

spolu budou dobrovolně a souhlasně souložit osoby starší 15 let.

Z policejních statistik vyplývá, že incestní jednání se samostatně příliš nevyskytuje.¹⁹ Lze se domnívat, že u tohoto trestného činu existuje značná latentní kriminalita. Rovněž prokazování trestného činu je, domnívám se, obtížné a mnohdy stojí pouze na jednotlivých výpovědích. Nutno podotknout, že pachatelem trestného činu jsou obě osoby vykonávající soulož, a tak motivace „jít se udat“ bude spíše menší.

Zajímavostí mohou být jisté „přírodní bariéry“, které incestu brání. Blízcí příbuzní si zpravidla „nevoni“. Lidské pachy a šťavy blízké příbuzné sexuálně nepřitahují. Další překážkou je Westermarckův efekt, kdy lidé, kteří spolu prožili útlé dětství, si nejsou sexuálně přitažliví.²⁰

3. (De)kriminalizovat?

Na tuto otázku není jednoduché odpovědět, nadto tvrdit, že tak nebo onak je to správně a jediné správně. Jistě se naleznou ve společnosti zastánci kriminalizace i jejich odpůrci.

Já však poskytnu odlišný pohled na věc. Pokud se zákonodárce rozhodl množinu svobodného chování jednotlivce omezit tím, že určité jednání zakáže nebo přikáže, popř. za určité jednání stanoví sankci, pak je nezbytné, aby toto své rozhodnutí patřičně zdůvodnil, aby důvody byly pevné a silné. Domnívám se totiž, že je člověku přirozené rozhodovat se svobodně, než být instruován, co se smí a nesmí. Důvody, na nichž staví zákonodárce v otázce trestnosti incestu, mají však mnohé trhliny. S těmito se zákonodárce v důvodové zprávě v zásadě nijak hlouběji, nadto přesvědčivě, nevypořádal.

Domnívám se proto, že současná kriminalizace je nesprávná kvůli nedostatečnému odůvodnění. Status quo tak hodnotím jako negativum.

Lze podotknout, že potrestat odnětím svobody těhotnou ženu, popř. čerstvou matku a otce dítěte, byť se jedná o incestní vztah, může být v rozporu s nejlepším zájmem dítěte.

Nepostihl jsem problematiku v celé její šíři, ani jsem nešel u jednotlivých aspektů příliš do hloubky. I tak si troufám tvrdit, že jsem nastínil určité problémy kriminalizace incestního jednání, což bylo konec konců i cílem tohoto textu. A dvě otázky z úvodu? Ano, je to problém právní, jelikož je incest trestným činem, mnohem víc je však problémem morálním. A dekriminalizace je přípustná.

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

www.iurium.cz/2017/12/09/souloz-pribuznymi-dekriminalizovat/

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

- 1 Pojmem incest budu nadále označovat slovním spojením soulož mezi příbuznými.
- 2 ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář. II, § 140-421*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1868-1869.
- 3 Tamtéž.
- 4 Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, s. 142.
- 5 § 245 zákona č. 140/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- 6 Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, s. 139.
- 7 § 185 TZ uvádí, že potrestán bude pachatel, spáchá-li čin souloží nebo jiným pohlavním stykem srovnatelným se souloží.
- 8 Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.
- 9 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
- 10 Kupř. nedávný nálezn Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.
- 11 Osobní konzultace s Mgr. Jitkou Holou, učitelkou biologie na Gymnáziu Josefa Ressela v Chrudimi.
- 12 MOLEK, Pavel. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 313.
- 13 Tamtéž.
- 14 Tamtéž.
- 15 Tamtéž.
- 16 Tamtéž.
- 17 Tamtéž, s. 311.
- 18 Podle § 43 TZ.
- 19 Policejní statistiky lze dohledat zde: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.
- 20 Osobní konzultace s Mgr. Jitkou Holou, učitelkou biologie na Gymnáziu Josefa Ressela v Chrudimi.